

21. VARIORUM SS. VITAE ET PASSIONES en andere tekst. – Herkomst onbekend, laatste kwart van de 12de eeuw.

Perkament; [6] + XLI + [1] bladen; blad en bladspiegel resp. 189 × 137 mm (fol. XV: 131 mm) en 151 × 102 mm (fol. [1]-[4]: 167 × 80 mm); één kolom; 27 en 30 regels; oorspronkelijke katernsignaturen van I tot V tussen fol. VIII v^o-XLI v^o. Twee handen: littera textualis van de 14de eeuw (fol. [1]-[4]) en vroeg-gotische minuskel van de 12de eeuw (fol. [5]-XLI). Rode kapittelinitialen, zes regels hoog opengewerkt met ranken op fol. 1r^o en twee tot drie regels hoog elders; rood opgehoogde hoofdletters (fol. [5]r^o-XIIr^o); rode verticale lijn doorheen versinitialen (fol. [1]v^o-[4]v^o); rode kapitteltitels; rode Romeinse kapittelnummers in de inhoudsopgave (fol. [5]r^o-v^o). Op fol. 1r^o in de bovenmarge: Ad domum carthusiensem prope Diest (begin 15de eeuw); op fol. [1]r^o aan de bovenrand: Societatis Jesu A[n]tv[er]p[ie], en zowel links hiervan als op een gedrukt etiket op deze zelfde bladzijde, alsook op fol. [5]r^o in de bovenmarge: † MS. 39. Negentiende-eeuwse met marmerpapier overplakte kartonnen band; rood marokijn rug (betiteld en versierd in goudstempeling) en hoeken.

Afb. 38.

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, 8511-12.

Behoudens een fragment van een uiteenzetting over de Latijnse synonymie in verzen (*inc.* Solor boletus olim colimphia solus, fol. [1]v^o-[4]v^o), bevatte dit handschrift volgens de inhoudsopgave oorspronkelijk zevenendertig levens van hoofdzakelijk martelaren en martelaressen uit de eerste drie eeuwen van het christendom. Slechts de eerste zes *Passiones* (lijdensverhalen) zijn aanwezig, met name van de apostelen I. Petrus en Paulus: 29.VI (fol. 1r^o-Xv^o); II. Jacobus de Meerdere: 25.VII (fol. Xv^o-XIVv^o); III. Bartholomeus: 24.VIII (fol. XIVv^o-XXr^o); IV. Mattheus: 21.IX (fol. XXr^o-XXVIIv^o); V. Simon en Judas: 28.X (fol. XXVIIv^o-XXXVv^o); VI. Thomas: 21.XII, heden 3.VII (fol. XXXVv^o-XLIv^o). De overige niet bewaarde inhoud is gekend door de opsomming van de titels, die vergezeld zijn van de Romeinse kalenderdag der gevierde en

ED DOMINICUS que dicit. J.

In nouo dei
fuit passio
propter apostolum
propter ut paulus
et passio
tunc quomodo sub
ad ista et hinc
July

IN NOMINE DEI SUMMI PASSIOSI FORGATIBUS
ET IN NOMINE DEI PASSIOSI IN URBE ROMA
ET IN NOMINE DEI IMPERATORIS VOBIS
V. VIGENISSE PAVLIS



IN URBE ROMAM CONVE
nerunt. ad eum omnes iudei diron
tes. Notra fidem inquit natus es ipsam
defende. Non e enim iustum ut eum sic
ebreus celebret ueniens gentium te
magistrum iudices. et incircumcisorum

Et hinc
paulus et hinc
romani iudei

defensor factus. tu cum sis circumcissus fidem circum
cisionis euacues. Cum ergo petrum uideris incipe con
tra ei doctrina disputare. quia omne obseruacione
nostre legis euacuauit. Exculsit sabbatissimum et ne
omen. et legitimas fructus et in unum. Quibus paulus
respondit. Me iudeum esse uerum iudeum hinc pote
ritis probare. tu esse sabbati obseruare. et circumcisione
uere poteritis aduertere. Na sabbato die requiescit
dominus ab omnibus operibus suis. Nos habemus patris patriar
chas et legem. Cur tale aliquid predicat. petrus in
regnum gentium. et si forte aliqua uita introducere no
ua doctrina. sine conturbacione. et sine inuidia. et
sine strepitu nunciat ei. ut nos uideamus et in uro con
spectu illi ego e uincum. Quid si forte doctrina ei ueritas
tamen si fuerit ex breuibus libris munita. deest nos omni
obedire ei. Hec et hinc similia dicente paulo. preter
iudei ad petrum et dixerunt ei. Paulus ex breuibus uenit ro
gat te ut uenias. ad eum. quibus qui cum adduxerunt.
dicunt non esse posse dimittere ut uideat que uita
ante qua cui cesari in sinu eum. Audientis petrus gaudio

~~passionale~~ ~~passionale~~ ~~passionale~~



Afb. 38. — Aanvangsbladzijde uit *Variorum SS. Vitae et passiones*, laatste kwart 12de eeuw. — Brussel, Kon. Bibliotheek, ms. 8511-12, fol. Ir°. (Cat. nr. 21).
(Copyright: Brussel, Kon. Bibliotheek)

van het bladnummer waarop zijn of haar verhaal begon. Uit dat inhoudelijk overzicht blijkt het duidelijk dat het manuscript vóór zijn verminking—ofwel bij de vernieling van de Zelemse kartuis in 1582, ofwel bij de Franse bezetting op het einde van de 18de eeuw—meer dan 166 bladen heeft geteld. Enkele nummers trokken de aandacht: IX. „*assumptio*” *sancti Johannis apostoli et evangelistae* (27.XII, fol. LII) stelt door deze formulering de 12de-eeuwse datering van het handschrift enigszins nauwkeuriger; deze bewoording schijnt voor het eerst te zijn gebruikt rond het midden van de 12de eeuw door Ordericus Vitalis, o.s.b. († 1142), *Historia ecclesiastica*, boek 5, ed. A. Le Prevost, II, Parijs, 1840, p. 461 (13 boeken samengesteld tussen 1123-1141) en in de oudste *Vita* van de heilige Godfried van Cappenberg, o.praem. († 1127), ed. *AA.SS.*, Jan. I, 1643, p. 835 (na 1157 geschreven, vgl. *M.G.H.SS.*, XII, p. 529); bijgevolg kan hieruit worden geconcludeerd dat het kopiëren van de heiligenlevens plaatsvond na ca. 1160 – XIV. *Sermones III in nativitate apostolorum Petri et Pauli* door paus Leo I de Grote, † 461 (fol. LXXV), ed. *P.L.*, LIV, kol. 422-432, 511-514 (toegeschreven, waarvan sermo 16 aan pseudo-Augustinus) – XXVIII. *Reversio Crucis* (18.VIII, fol. CXXXII), d.i. de terugkeer van het Kruis uit de handen van de Perzen naar Jeruzalem door de Oosterse keizer Heraclius I in 627, waarna het aan het volk werd getoond ter aanbidding (Kruisverheffing, 14.IX).

De geschiedenis van het handschrift is beperkt tot zijn eigendomsmerken. Van het einde van de 14de-begint van de 15de eeuw tot de 16de eeuw heeft het toebehoord aan de Zelemse kartuizers. In de 17de-18de eeuw was het in het bezit van de in het Antwerpse professiehuis gevestigde bollandisten, die hun boekenbezit plachten te merken met een kruis. Dit manuscript wordt vermeld in de *Catalogue des manuscrits trouvés dans la bibliothèque de la Maison professe à Anvers*, bewaard in hs. Brussel, K.B., 21583-84, fol. 155r°. Na de opheffing van de jezuïeten in 1773 werden de overblijfselen van het Museum Bollandianum in 1778 overgebracht naar de abdij van de reguliere kanunniken van Sint-Augustinus op de Koudenberg te Brussel. Toen dit klooster in 1786 door Jozef II werd opgeheven, verhuisden de bollandisten naar het Collegium Theresianum in een vleugel van het oude jezuïetencollege in dezelfde stad. Uiteindelijk konden zij hun werk, dat de Oostenrijkse keizer om reden van de te hoge onkosten voor de staat had besloten stop te zetten, in 1789 voortzetten in de norbertijnenabdij te Tongerlo. In 1827 verkocht deze kloostergemeenschap hun nalatenschap aan de regering van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden: de boeken werden getransporteerd naar de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage; de handschriften, waaronder de hier besproken codex, kwamen terecht in de Bourgondische Bibliotheek, thans de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. [F.H.]

(J. MARCHAL), *Inventaire des manuscrits de l'ancienne Bibliothèque royale des Ducs de Bourgogne, n^o 1-18000*, Brussel, 1839, p. 171, waar de *Passiones* buiten elk tijdsverband (XVI 2/3) zijn gedateerd; *Catalogus codicum hagiographicorum Bibliothecae Regiae Bruxellensis, Pars I. Codices latini membranei, II*, Brussel, 1889, p. 210-211 (*Subsidia Hagiographica*, 1); J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique*, V, Brussel, 1905, p. 176, nr. 3200.